

SASJA JANSSEN

1. Helaas kan ik niet uit mezelf en deze tijd stappen (soms alleen in mijn gedichten), hoewel de vragen mij wel daartoe uitnodigen. Ik zal proberen licht boven de poëzie en haar tijd te zweven. Al kan ik alleen als maker antwoorden, en niet als poëzie- of literatuurwetenschapper, toch denk ik dat het postmodernisme allang op zijn retour is en we in een tussentijd zitten. Misschien nog in een meta-modernistische tijd: er is veel aandacht voor het (ware) verhaal; de taal zelf is minder onderwerp; de buitenwereld speelt een grotere rol in plaats van twijfel aan de taal; het idee 'less is more' en 'poëzie is geconcentreerde taal' gaan niet meer op, waardoor gedichten zich geregeld uitstrekken over meerdere pagina's. Het gedicht als ding is verlaten. Ik ben me niet bewust van groepsvorming tussen dichters, ik zie geen onderscheidend debat tussen verschillende (groepen) dichters, of dichters die zich nadrukkelijk afzetten tegen het voorgaande. Ik zie meer golfstromen, tendensen, dan stromingen in de poëzie. Een autobiografische tendens dus, poëzie die meer naar herkenning zoekt dan vertwijfeling en vervreemding (misschien als reactie op deze dreigende, diffuse, digitale tijd). De tendens om een bundel als een geheel te presenteren, bundels die je als een roman kunt lezen (met ontwikkeling in plot of emotie), bundels die een concept volgen, of combinaties daarvan. De rol van het tijdschrift is veranderd, door het internet en de kaalslag in de letteren, maar ik bemerk wel verschillen tussen de al dan niet papieren tijdschriften in mate van toegankelijkheid en experiment. Toegankelijkheid is geen vies woord in deze neoliberale tijd, waarin marktwerking sterker dan ooit het literaire bedrijf is binnengedrongen. Maar ik zie ook hoe toegankelijkheid op een andere manier wordt benaderd in bijvoorbeeld poëzie waarin de inhoud radicaal en eigen is. Daarnaast verschijnt er best veel parlando-poëzie, en in de minderheid dichters die weer beginnen te experimenteren met taal en vorm, maar ze zijn er wel, evenals meer geëngageerde dichters. Ik zie al langere tijd denkende dichters, dichters die via het vers denken. De grenzen tussen proza en poëzie zijn meer fluïde, soms ontstaat er een spannende hybride vorm, soms lees ik prozazinnen met een slordig enjambement en lukrake strofe-indeling. Misschien wordt er (meer) rekening gehouden met het publiek en de lezer, mede door de grotere rol van spoken word en poëzie in het algemeen op festivals. Het beeld lijkt veelal vertrokken, of beelden overbevolken een bundel totaal. Mijn werk sluit aan bij de Nederlandse tradities en stromingen, ik ben hier immers geboren. Ik maak graag bundels die als een eenheid gemaakt zijn (hoewel ik ook een ander pad wil gaan volgen), ik interesseer me meer voor cycli, dan het losse gedicht, mijn taal is niet parlando maar wordt gedreven door ritme en beeld. Mijn oudere werk is wat abstracter, mijn hedendaagse gedichten zijn wat minder hermetisch, maar persoonlijker, wellicht meer verhalend, misschien toegankelijker. Tegelijkertijd voel ik me alleen staan, maar misschien is dat nou juist ook kenmerkend voor deze tijd?
2. Ik wil de taal uit zijn voegen laten barsten. Ik hoor meer bij de zingende, lyrische, dan de vertellende, denkende dichters, ik hoor meer bij de abstractere, hermetische dan bij de toegankelijke dichters - de vlakte ertussen is gelukkig groot en divers. Ritme en beeld zijn voor mij de drijvende krachten. Ik wil niets over de wereld beweren, ik wil een andere wereld openen, maar realiseer me dat dat eveneens een oud concept is. Bij de activistische, geëngageerde dichters hoor ik evenmin, soms schaam ik me om het ontbreken van engagement, hoewel ik me erg betrokken voel bij de wereld kan ik blijkbaar in mijn poëzie niets met politiek, al kun je zeggen dat de keuze voor het kunstenaarschap een politieke is, een keuze voor de geest, het denken, de ziel: toch een (impliciet) verzet tegen de maatschappij waarin het draait om rendement en geld, al is het me totaal niet te doen om verzet. Mijn werk staat als moeilijk te boek, maar er bestaat niet zoiets als makkelijke kunst, is leven ooit gemakkelijk? Ik schrijf niet om moeilijk te doen, maar om juist precies te zeggen wat precies gezegd moet worden. Ik hoop wel iemand te raken, liefst zoveel mogelijk lezers, juist vanwege dat precieze dat zich ook wild kan presenteren. Ik vind het lastig het poëzielandschap te analyseren, ik lees wat er uitkomt, en probeer te duiden wat

er gaande is, waar ik me bevind, al heeft dat geen heel grote prioriteit, ik ben in ieder geval niet op zoek naar verwantschap. Ik voel me alleen staan, wat ik prettig vind, dan word ik niet afgeleid. Wat niet wegneemt dat ik erg houd van het werk van sommige dichters.

3. Oorspronkelijk werk in een andere taal lees ik niet, ik heb dan het gevoel veel te missen. Ik ben dus afhankelijk van vertalingen, en ik houd zo'n beetje bij wat er aan vertalingen verschijnt. Ik lees graag tweetalige bundels, zodat ik de oorspronkelijke stem erbij heb. Het werk van Ingrid Jonker heeft mij (onder andere) jaren geleden de duw gegeven van proza naar poëzie (voor ik poëzie schreef publiceerde ik twee romans), en misschien zijn er wel sporen van haar terug te vinden in mijn debuutbundel *Papaver*, al betwijfel ik het, ik werd vooral gegrepen door haar hoekigheid. *Kraai* van Ted Hughes ligt bij me op mijn werktafel, zijn taal geeft me de moed om mijn eigen beeldradicaliteit scherp te houden. Zo is er altijd wel een bundel, of een paar bundels, die me gezelschap houden. We zijn geen eiland, dus ik denk dat onze poëzie zeker wordt beïnvloed door buitenlandse poëzie. Maar hoe, geen idee. Voer voor de wetenschap.
4. Wat een enorme vraag, ik weet het niet. De Nederlandse poëzie lijkt behoorlijk vrij in vorm en taal, maar ik denk dat ze dat over het algemeen niet is. Ik heb het gevoel dat we in een overgangstijd zitten, en dat er veranderingen op komst zijn. Ik zie nu nog te veel denken vanuit proza in plaats vanuit poëzie, en ik vind dat er vaak te weinig op het spel staat in de taal zelf en in de inhoud. Op festivals in Latijns-Amerika hoorde ik een grotere mate van emotionaliteit (om niet te zeggen sentimentaliteit) en meer het gebruik van grote woorden dan bij de Europeanen. Het woord *corazon* vloog je om de oren, misschien ook omdat er weinig onderscheid werd gemaakt tussen amateurs en professionele dichters. Hoe we verschillen binnen Europa, weet ik echt niet. Tot zover mijn onderbuikgevoelantwoord.
5. Nee, niet als één geheel, niet als eenzelfde wereld: er zijn veel verschillende werelden binnen de Nederlandse en binnen de Vlaamse poëzie, er zijn soms verschillende werelden binnen één werk. Een Vlaamse bundel treed ik niet anders tegemoet dan een Nederlandse bundel, ik bekijk sowieso per bundel welke leesstrategie mij het beste lijkt, elke bundel komt voort uit een ander hoofd en lichaam, een andere drift, een andere beweging.
6. Het modernisme en postmodernisme hebben alle hoeken van de poëzie verkend, of we nog door de hoeken heen kunnen vallen, en of dat wenselijk is, weet ik niet. Heeft deze ontwrichtende, onheilspellende tijd andere taal en vormen nodig? Waarschijnlijk. De eis van vernieuwing lijkt me sterk verouderd. Het enige wenselijke is totale overgave van de maker aan de poëzie. Dat wat onzegbaar is verandert, en daarmee de poëzie; de poëzie verandert en daarmee het onzegbare. Elke bundel die ik maak is voor mij een experiment, een bewust en onbewust onderzoek om verder te kunnen grijpen dan wat er zich aan me voordoet. Vernieuwing interesseert me niet, en de eis daartoe maakt me ongerust, want ze komt me dogmatisch voor. Maar misschien spreekt de tijd nu wel door mij heen, dat vind ik ingewikkeld bij dit soort vragen, waarbij ik tegelijkertijd kikker en vogel wil zijn, om zowel de details als het grotere verband te kunnen aanschouwen. Daarbij ben ik helaas slechts mens (behalve soms in mijn gedichten).
7. Poëzie is het meest zinloze en daarmee meest belangwekkende wat er is, een oude gedachte, maar wel een die mij bevalt. Wat poëzie noodzakelijk acht, zal ze zijn en niet zijn, onnavolgbaar en onvervreemdbaar. Poëzie volgt haar eigen wetten, die je als maker (en lezer) probeert te volgen. Elk woord, elke regel, elke witregel, elke klank, elk ritme weer opnieuw, horizontaal en verticaal, in vorm en inhoud. Het schrijven van geëngageerd werk lijkt me moeilijk, omdat ik althans niet wil duiden, misschien meer wil tonen, daar ben ik nog niet over uit. Maar ook hierom zal de poëzie mij uitlachen, net als om alle vragen en mijn antwoorden hier, en ik lach graag met haar mee.

8. Poëzie leeft te weinig, omdat men haar vaak voor halfdood laat, waardoor ze blijft cirkelen in kleine kring: soms lijkt het alsof bundels vooral door andere dichters worden gelezen. Geen idee of dat voorheen ook zo was. Ze gaat gebukt onder het predicaat moeilijk, zelfs onder hen die poëzie maken. Ook zijn de verwachtingen over wat ze moet doen groot, zie hiervoor het fraaie essay *Waarom wij poëzie haten* van Ben Lerner. Bijzonder aantrekkelijk als ook afschrikwekkend lijkt het te zijn dat de taal zelf het materiaal is, en anders met ons communiceert dan zo effectief en begrijpelijk mogelijk. Wordt een schilder ooit gevraagd of hij of zij niet beter gewoon een deur kan schilderen in plaats van het maken van een schilderij? Zo wordt mij geregeld gevraagd waarom ik niet gewoon zeg wat ik wil zeggen, maar handleidingen hebben mijn interesse niet. Ik begrijp zeker dat het moeite kost om je in de semantische wereld van een dichter te begeven, de taal is vaak geconcentreerder, er is minder logistiek nodig in een gedicht, de syntaxis gaat geregeld op de schop. Daarbij word je op school steeds minder geconfronteerd met poëzie en andere leesstrategieën.
Er zijn goede poëzierecensenten, zeer goede zelfs, op wie me altijd verheug, maar de ruimte die ze krijgen is jammerlijk beperkt. De kwaliteit van de recensies op internet is erg wisselend en soms dubieus van karakter- inherent aan internet. Ik heb mijn twijfels bij zoiets als Hebban, niet dat ik niet belangrijk vind wat de zogenaamde 'gewone' lezer van een bundel vindt, maar de gelijkschakeling aan de professionele kritiek gaat me te ver.
9. Nee. Ik word af en toe uitgenodigd, hoogstens een paar keer per jaar, maar dat geldt vast voor veel meer dichters. Ik vermoed dat er een voorkeur is voor performers in plaats van 'papierenen dichters'. Maar enkele optredens hebben mij daarentegen veel opgeleverd. Zo leidde mijn optreden op Poetry International, waar ik in juni dit jaar een van de hoofdgasten was, tot een contract met een Engelse uitgeefster. Mijn optredens in Latijns-Amerika hebben tot Spaanse vertalingen geleid, en eind dit jaar komt mijn laatste bundel *Virgula* in het Spaans uit. Om rond te kunnen komen, geef ik met veel plezier les in het schrijven, (voorheen werkte ik als docente Nederlands als tweede taal) in combinatie met de zeer genereuze werkbeurzen van het Letterenfonds, dat sowieso veel voor me betekent en betekend heeft. Bij elkaar is het net voldoende om van te leven, ik smeer de beurzen uit over een aantal jaren, zodat ik de tijd heb om een bundel te maken.
10. Zowel verarmen als verrijken veronderstelt een oordeel, dat uiteindelijk de poëzie te kort doet.
11. Geen belangrijkste (God is gestorven), er zijn wel heel belangrijke dichters, voor mijzelf en voor de poëzie in het algemeen. Er is veel uitmuntende en idioot goede en bijzondere en zeer belangrijke poëzie. Er is weinig werk dat me echt verplettert. Misschien maar goed ook, dat houdt mijn droom om te maken pulserend.